

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Herodoti Historiae, Vol. I libri I-IV, ed. Haiim B. Rosén, Teubner Leipzig 1987, σελ. LXXXVIII+458, Leinen, Preis 103, -M.

Ἐκδοσιν τῶν Ἱστοριῶν τοῦ Ἡροδότου ὁ οἶκος Teubner ἔχει πραγματοποιήσει παλαιότερον διὰ τῶν ἐκδοτῶν H. R. Dietsch (1891) καὶ H. Kallenberg (1933). Τώρα ἔχομεν τοῦ τρίτου ἐκδότου H. B. Rosén τὸ βιβλίον. Ἡ διάρθρωσις αὐτοῦ: Πρόλογος σ. V-LXV, σύμβολα κωδικῶν καὶ παπύρων LXVI-LXVII, Μαν. Μοσχοπούλου Περί Ἰάδος διαλέκτου LXVIII-LXXXVIII, τὸ κείμενον τῶν Ἱστοριῶν σ. 1-458. Κατάλογος συγκεντρωτικός τῆς βιβλιογραφίας δὲν παρατίθεται, κατονομάζονται ὁμως αἱ ἐκδόσεις Ἡροδότου εἰς τὸν Πρόλογον, αἱ δὲ περὶ τῶν βιβλίων μελέται εἰς τε τὸν Πρόλογον καὶ εἰς τὸ ὑπόμνημα κατὰ τὰ οἰκεῖα χωρία. Ὁ ἐκδότης εἶναι ἐντριβὴς τοῦ Ἡεροδοτείου ιδιώματος, ἄτε συγγράψας παλαιότερον Γραμματικὴν αὐτοῦ, ἣν ἐξέδωκεν ὑπὸ τίτλον Laut-and Formenlehre der herodotischen Sprachform, im Indogermanische Bibliothek, I. Reihe, Lehr- und Handbücher, Heidelberg 1962. Ἡ παροῦσα ἐκδοσις τοῦ Ἡροδότου στηρίζεται εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς γραμματικῆς ταύτης, πρόθεσις δὲ τοῦ ἐκδότου εἶναι νὰ καταρτίσῃ κείμενον πλησιέστερον πρὸς τοὺς τύπους καὶ τὴν ὀρθογραφίαν τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἡροδότου.

Εἰς τὸν μακρὸν πρόλογόν του ὁ καθηγητὴς Rosén ἐκθέτει πόσον δυσχερὴς εἶναι ἡ ἀποκατάστασις τῆς γραφῆς ταύτης. Πρῶτον ὅτι αὕτη δὲν εἶναι εἰς ὅλην τὴν ἔκτασιν γνωστὴ, δεύτερον δὲ διότι εἶναι ἄγνωστον, ἂν αὕτη εἶχε σταθερὰν ὁμοιομορφίαν, ἀφοῦ κατὰ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ τοῦ Ἡροδότου ἡ εἰς τὰς Ἰωνικὰς ἀποικίας Ἰωνικὴ διάλεκτος εἶχεν ἤδη τότε διασπασθῇ εἰς τέσσαρας διαφερούσας ἀπ' ἀλλήλων ὑποδιαλέκτους. Πέραν τούτων ἐπηκολούθησαν ἀλλοιώσεις, ἀρχικῶς μὲν μετὰ τὴν ἀλλαγὴν τοῦ ἀλφαβήτου τῷ 403, ἰδίᾳ ὁμως μεταγενεστέρως καὶ διὰ καὶ κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινοὺς χρόνους λόγῳ τῶν ἰδιαιτέρων γραμματικῶν ἀντιλήψεων τῶν ἐκδοτῶν. Ὁ ἐκδότης ὑπενθυμίζει τὸν ἐπηρεασμὸν τῆς γλώσσης τοῦ Ἡροδότου ἀπὸ τὴν μορφήν τῶν Ὀμηρικῶν λέξεων, αἱ ὁποῖαι ὁμως μετέβαλλον συχνὰ μορφήν λόγῳ τῆς ἀνάγκης τοῦ μέτρου. Δεῖγματα διπλοτυπιῶν καὶ ὀρθογραφικῶν διαφορῶν εἰς μορφὰς λέξεων, εἰς τόνους καὶ πνεύματα, εἰς ὑπογεγραμμένον ἢ προσγεγραμμένον ἰῶτα, εἰς ἐφελκυστικὸν ἢ παραγωγικὸν νῦ, εἰς ἐνοποιήσεις λέξεων κλπ. δίδονται ἐπαρκῆ ἐν τῷ προλόγῳ. Περαιτέρω εἶναι γνωστὸν ὅτι τὰ ἀττικὰ μέρη τῶν ἱστοριῶν —βιβλία VI-VII— εἶχον ἐκδοθῇ καὶ χωριστὰ διὰ τὸ κοινὸν τῆς Ἀττικῆς καὶ εἰς συχνὰς ἐκδόσεις, ὁπόθεν φυσικὸν εἶναι ταῦτα νὰ εἶχον ὑποστῇ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἀττικοῦ ιδιώματος.

Ὁ ἐκδότης ἐξετάζει λεπτομερῶς τὴν χειρόγραφον παράδοσιν διὰ νὰ ἐπισημάνῃ τοὺς κώδικας φορεῖς τῆς ἀρχαιοτέρας παραδόσεως καὶ τῆς γνησιωτέρας μορφῆς τοῦ κειμένου. Διὰ τῆς περιγραφῆς ἐκάστου κώδικος, τῆς ἀναλύσεως τῶν γνωρισμάτων του καὶ τῆς συγκρίσεως καὶ παραβολῆς τῶν τύπων, σφαλμάτων, κοινῶν παραλείψεων, σειρᾶς ὀρισμένων λέξεων, διορθώσεων καὶ ἄλλων λεπτομερειῶν συνάγονται τὰ συμπεράσματα. Τοῦ κειμένου τῶν ἱστοριῶν φορεῖς εἶναι 16 χφφ. ἄλλα 10 περιέχουν ὑπὸ τύπον ἀνθολογίας κείμενα τοῦ Ἡροδότου. Ὑπάρχουν ἐπίσης 24 παπυρικὰ ἀποσπάσματα, τῶν ὁποίων ἡ μαρτυρία λόγῳ τοῦ ἀκρωτηριασμοῦ τῶν φύλλων εἶναι μικρὰ καὶ ἀφερέγγυος. Ἐξετάζονται περαιτέρω 21 κώδικες τῶν *Λέξεων Ἡροδότου* καὶ 9 κώδικες τῆς Γραμματικῆς τῆς Ἰάδος τοῦ Μαν. Μοσχοπούλου. Ὁ ἐκδότης συνάγει ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν γραφῶν ὅτι

υπάρχει παράδοσις δύο κλάδων, *stirps Romana* καὶ *stirps Florentina*, ὅτι κοινὸς ἀρχέτυπος δὲν ὑπάρχει, οἱ δὲ κώδικες συνάπτονται πρὸς ὑπαρχετύπους, τὸ δὲ φερόμενον κείμενον ἐκάστου βιβλίου τοῦ Ἡροδότου ἔχει γραφὰς καὶ ἐκ τῶν δύο κλάδων. Ἐξηγήσεις τούτου εἶναι ὅτι κάθε βιβλίον ἔχει κείμενον ἐκτεταμένον (λ.χ. τὸ I ἔχει 137 σελίδας). Τὸ βιβλίον-κώδιξ, ὅπερ ἀποτελεῖ ὑστερωτέραν μορφήν μετὰ τοὺς χρόνους ἀπὸ Χριστοῦ, εἶχε συντεθῇ ἐκ περισσοτέρων κυλίνδρων, ὧν ἕκαστος περιεῖχε τμήμα μόνον τοῦ βιβλίου-μούσης τοῦ Ἡροδότου. Καὶ ἐπειδὴ οἱ κύλινδροι προήρχοντο ἐκ διαφόρων ἐκδοτῶν, εἰσέφερον τὴν ποικιλίαν τῶν εἰς τὸν ἐξ αὐτῶν συντεθέντα κώδικα. Ὁ ἐκδότης τῶρα διαπιστώνει τὴν εἰς ἕκαστον βιβλίον —μούσαν τοῦ Ἡροδότου— ὑπάρχουσαν ποικιλοτυπίαν, ἥτις ταρασσει τὴν εἰκόνα τοῦ γνησίου Ἡροδοτείου λόγου καὶ ἐπιβάλλει τὴν ἀνοχὴν τῆς *mixta conditio sermonis Herodotei*.

Τὸ κείμενον τοῦ βιβλίου, περιέχον τὰς πρώτας Μούσας, I Κλειώ, II Εὐτέρπη, III Θάλεια καὶ IV Μελπομένη, ἐκτείνεται εἰς 458 σελίδας. Ἐκάστη σελὶς τοῦ βιβλίου ἀναγράφει εἰς μὲν τὸ ἐσωτερικὸν περιθώριον τὴν ἀριθμῆσιν τῶν στίχων τῆς σελίδος, εἰς δὲ τὸ ἐξωτερικὸν τοὺς ἀριθμοὺς τῶν κεφαλαίων καὶ τῶν παραγράφων ἐκάστου βιβλίου. Ὑπὸ τὸ κείμενον ἐκάστης σελίδος ὑπόκειται τρία ὑπομνήματα· α') τὸ ἀναγράφον τοὺς περιέχοντας τὸ κείμενον τῆς σελίδος κώδικας. Ἐδῶ συνυπάρχουν καὶ βραχεῖαι εἰδήσεις ἐκ πατύρων ἢ λεπτομέρειαι ἐκ κωδίκων, σχολίων κλπ. β') τὸ περιέχον βραχείας παρατηρήσεις ἐξ ἀρχαίων γραμματικῶν ἢ ἄλλων συγγραφέων σχετικὰς πρὸς τὸ κείμενον ἢ ἐκ Λέξεων Ἡροδότου, ἐρμηνείας ἢ μνείας πηγῶν ἐπικυρουσῶν τὸ κείμενον καὶ γ') τὸ κριτικὸν ὑπόμνημα τῶν διαφόρων γραφῶν τῶν κωδδ. ἢ εἰκασιῶν τῶν λογίων. Τὸ ὑπόμνημα εἶναι ἱκανοποιητικὸν εἰς πληρότητα. Γενικὴ παρατήρησις. Τὸ κείμενον ἔχει συντεθῇ καὶ ἐκτυπωθῇ μὲ τὴν μεγίστην ἐπιμέλειαν καὶ εἶναι σχεδὸν πῶς ἀπηλλαγμένον τυπογραφικῶν λαθῶν.

Ἐπὶ τῆς διατυπώσεως τοῦ κειμένου ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ ἡ παράθεσις ὀλίγων παρατηρήσεων. Ἡ ἀναφορὰ θὰ γίνεταί κατὰ βιβλίον εἰς κεφάλαιον καὶ παράγραφον καὶ ἐντὸς παρενθέσεως εἰς σελίδα καὶ στίχον. Ἐνδεχομένως θὰ μνημονεύω καὶ τὸν ἀντίστοιχον τύπον τῆς πρώτης ἐκδόσεως τοῦ Οἴκου Teubner ὑπὸ Dietsch τοῦ 1871 (D).

Βιβλίον I. 1.4 (2.14) ἀποπλέοντας (D ἀποπλώνοντας)· διερωτῶμαι διατὶ προετιμήθη ἐδῶ ἡ ἀττική μορφή, ἀφοῦ ἐν συνεχείᾳ γράφεται καταπλώνοντας ἐν 2.2 (2.20) καὶ συνεπλῶσαι 5.2 (4.13). 4.4 (4.6) οἰκειεύνται (D. οἰκιεύνται), ἐνῶ ἐν 94.3 (66.1) οἰκροῦνται. 4.3 (4.1 ἀρπαζομένων τῶν γυναικῶν (D. ἀρπαζομένων). Διατὶ δὲν δίδεται ἡ παλαιότερα Ἰωνικὴ μορφή, ἀσχέτως πρὸς τὸ γεγονὸς ὅτι ἐπὶ Ἡροδότου κατὰ τὰ ἐν Προλόγῳ XIX εἶχε σημειωθῇ γλωσσικὴ μεταβατικὴ περίοδος ἐκ τῶν παλαιότερων μορφῶν εἰς τὰς νεωτέρας. 41.1 (26.9) συμφορῇ πεπληγμένον ἀχάρι (D. ἀχάριτι, ὡς καὶ Bekker, Hude). Ὁ R. ἐνέμεινεν εἰς τὴν κλίσιν ἢ ἀχαρις, τῆς ἀχάριος, τῇ ἀχάρι, ἴσως συμμορφούμενος πρὸς τὸν κανόνα 13 τοῦ Μοσχοπούλου, ἣν δέχονται καὶ οἱ πλεῖστοι κώδικες. Κατὰ τὴν ἐκδοχὴν αὐτὴν δὲν εἶχον ἐπικρατήσει αἱ νεώτεραι μορφαὶ τοῦ ἀχάριτος, τοῦ ἀπόλιδος καὶ κατὰ συνέπειαν ἴσχυε τῷ ἀχάρι, τῷ ἀπόλι. 48.1 (31.4). Εἰς τὴν πρότασιν «τῶν μὲν δὴ (ἄλλων χρηστηρίων) οὐδὲν προσίετό μιν, ὃ δὲ ὡς τὸ ἐκ Δελφῶν ἤκουσε, αὐτίκα προσεύχετο νομίσας μόνον εἶναι μαντήιον τὸ ἐν Δελφοῖσιν, ὃ τι οἱ ἐξευρήκεε, τὰ αὐτὸς ἐποίησε» ἐλλείπει ἡ ὁμαλότης· κατὰ τὴν γνώμην μου πρέπει (α) Μετὰ τὸ μιν ἀντὶ τοῦ κόμματος νὰ τεθῇ ἄνω στιγμὴ. (β) τὸ δ νὰ γίνῃ ὁ. (γ) τὸ δ τι, προταθὲν ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου διδασκάλου μου Desrousseaux, νὰ γίνῃ ὅτι (=διότι) καὶ (δ) νὰ λείψῃ τὸ κόμμα μετὰ τὸ ἐξευρήκεε, διὰ νὰ μὴ χωρίζεται τὸ ῥῆμα ἀπὸ τοῦ ἀντικειμένου του.

60.3 (37.21) ἀπεκρίθη ἐκ παλαιτέρου τὸ βάρβαρον ἔθνος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔδν καὶ

δεξιώτερον καὶ εὐθηθής ἡλιθίου ἀπηλλαγμένον. Ὁ ἐκδότης μετέτρεψε τὴν γραφὴν τῶν TBMQ, δεκτὴν καὶ ὑπὸ τοῦ D.: τοῦ βαρβάρου ἔθνεος τὸ Ἑλληνικόν. Ἐχῶ τὴν γνώμην ὅμως ὅτι οὕτως παρερμηνεύεται ἡ κρίσις τοῦ Ἡροδότου, ὁ ὁποῖος εἰς ὅλην τὴν ἑκτασιν τῶν διηγήσεών του ἐμφανίζει πράξεις ἡλιθίας τῶν βαρβάρων λαῶν, μαστιγώσεις τῆς θαλάσσης κλπ. Τὸ ὅτι ἐν 38.12 οἱ Ἀθηναῖοι διέπραξαν πρῆγμα μακρῶ εὐηθέστατον, νὰ θεωρήσουν ὡς Ἀθηνᾶν τὴν γυναῖκα Φύην, τὸ ἀναφέρει ὁ Ἡρόδ. ὅχι ὡς φυσικὸν ἐπακολούθημα, ἀλλὰ ὡς παράδοξον ἀντίθεσιν πρὸς τὴν φύσιν τῶν Ἀθηναίων, ὄντων ἐν τοῖσι πρώτοις Ἑλλήνων σοφίην.

62.4 (39.22) οἰμήσουσι Δὲν αἰτιολογεῖται ἡ αποδοχὴ τῆς δασείας. Ὁ D. θέτει ψιλὴν, ὡς καὶ τὰ Λεξικά. 64.3 (40.16) ἐτυράννευε Ἀθηναίων Οἱ πλείστοι ἐκδόται ἀπεδέχθησαν τὴν πρότασιν τοῦ Schenkl Ἀθηνέων (= Ἀθηνῶν). Τὸ πρόβλημα εἶναι τίνας ἢ τυραννία, τῆς πόλεως ἢ τῶν πολιτῶν. Ἡ ἀπάντησις εἶναι τῶν πολιτῶν, ἂν λάβωμεν ὡς μέτρον τὴν μαρτυρίαν τοῦ στίχου τοῦ Σόλωνος (ἐν 23.6 D.) καὶ τυραννέουσας Ἀθηνῶν μίαν μόνον ἡμέραν.

Βιβλίον II 25.2 (153.12) καὶ εἰσὶ οἱ κότες οἱ ἀπὸ ταύτης τῆς χώρης πνέοντες ἀνέμων βετιώτατοι. 25.5 (154.9) ὁ δὲ Νεῖλος ἐὼν ἀνομβρός... εἰς κότες ῥέει αὐτὸς ἑαυτοῦ πολλῶ ὑποδέεστος. Τὴν διαφορὰν τῆς ὀρθογραφίας τῆς αὐτῆς λέξεως ὁ ἐκδότης ἐρμηνεύει εἰς τὸ ὑπόμνημα οὕτω: (Τὸ οἰκότως) τὰ sententiam refertur velut ὡς οἰκὸς potius quam ad sententiae partem sicut infra p. 154.9 (δηλ. εἰκότως, ὡς εἰκότος). Κατὰ τὴν γνώμην μου ἡ διαφορὰ γραφῆς ἀνάγεται ὅχι εἰς σημασιολογικὴν διαφορὰν, ἀλλὰ εἰς ὀρθογραφικὴν. Χρῆσις τῆς γραφῆς εἰκότος γίνεται ἀπαξ ἔτι, εἰς τὴν σελίδα πάλιν 153 στ. 5 (κεφ. 24.2) τῆς ἀν ἡ ἀγχοτάτω (ὁ ἥλιος), ταύτην εἰκότος διψῆν ὑδάτων. Εἰς πᾶσαν ἄλλην θέσιν τῶν τεσσάρων βιβλίων ἀπαντᾶται ἡ γραφὴ οἰκός, οἰκότως, ὡς οἰκός, οὐκ οἰκός, ὥσπερ ἦν οἰκός, οὐκ ὦν οἰκός ἐστι, οἰκός γίνεσθαι, οἰκὼς τὸ εἶδος Σμέρδι, κλπ. 79.2 (186.9) τὸν λίνον ὁκόθεν ἔλαβον τὸν νόμον. Ὁ λίνος ἐδῶ δὲν ἀναφέρεται εἰς τὸ φυτόν, ἀλλ' εἰς τὸ ἐπώνυμον αὐτοῦ ἄσμα διὰ τὸν θανόντα πρίγκιπα ἐπομένως δεόν νὰ γραφῇ διὰ κεφαλαίου γράμματος, ὡς ὑπὸ D. (β) ὁ λίνος ἐν στίχ. 4-5 χαρακτηρίζεται ὡς ἐπᾶζιον νόμιμον καὶ δὴ καὶ δαῖσμα, δηλαδὴ ἐπακολούθημα τοῦ νόμου καὶ ὅχι νόμος ἐπομένως πιθανωτέρα εἶναι ἡ γραφὴ τοῦ Wesseling, ἦν ἀκολουθεῖ καὶ ὁ D. τοῦνομα, ὡς ἀνέγνωσε τὸ ἐφθαρμένον σύμπλεγμα τοῦ χφ. TONNON. 79.3 (186.10) ὁ λίνος καλεῦμενος μαυέρως. Ἡ γραφὴ τῶν κωδίκων τριττῇ: μάνερος, μάνερος, μαυέρως Ἐφ' ὅσον τὸ ὄνομα ἀναφέρεται εἰς βασιλικὸν πρίγκιπα τὸ ὄνομά του πρέπει νὰ ἔχῃ τὴν μορφήν τῶν ὀνομάτων τῶν Αἰγυπτίων βασιλέων. Ὁ παλαιὸς ἐκδότης D. εἶχε δεχθῇ τὸ Μανέρως. 114.3 (206.14) ὅστις κοτέ ἐστι Κατὰ τοὺς κανόνας τῆς ἐγκλίσεως τῶν τόνων ἡ ἐκφορὰ θὰ ἦτο ὅστις κοτέ ἐστι ἢ ἐφ' ὅσον τὸ συγχωρεῖ ἐδῶ ἡ σημασία τοῦ ἐστί, ὅστις κοτέ ἐστι. 122.1 (216.4) χειρώμακτρον χρύσειον Εἶναι περίεργον διατὶ ἐχρησιμοποιήθη ἡ ιδιόρρυθμος αὐτῇ γραφῇ ἡ ἀντιβαίνουσα πρὸς τοὺς περὶ τῶν συνθέτων κανόνας, παρὰ τὴν διαφωνίαν τῶν πλείοντων κωδίκων. Ἡ ἐξεζητημένη αὕτη μορφή, ἡ εἰς τινὰς Αἰγυπτιακοὺς παπύρους μόνον φερομένη, δὲν φαίνεται πιθανὸν νὰ ἐχρησιμοποιεῖτο κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἡροδότου

134.2 (222.14). Ὁλὴ ἡ § 2 τοῦ κεφαλαίου περικλείεται ἐντὸς παρενθέσεως. Παρατηρῶ δὲ γενικῶς ὅτι εἰς ὅλην τὴν ἑκτασιν τοῦ κειμένου ἀφθονοῦν αἱ παρενθέσεις. Αἱ παρενθέσεις ὅμως —μὴ ἀνήκουσαι εἰς τὸν Ἡρόδοτον— χρησιμοποιοῦνται ἐν τινι μέτρῳ καὶ ὑπὸ ἄλλων ἐκδοτῶν νομίζω ὅμως ὅτι αὗται ἀποτελοῦν εἰδὸς τι ἐρμηνείας τοῦ κειμένου ὑποβοηθητικὸν τοῦ ἀναγνώστου καὶ μᾶλλον παρέλκουν. Τῆς περικλειομένης εἰς παρένθεσιν μακρᾶς περιόδου τὰ δύο κῶλα χωρίζονται μετὰ τὴν λέξιν ἀναισίμωνται, διὸ καὶ ἐδῶ δεόν νὰ τεθῇ ἄνω στίγμῃ ἀντὶ τοῦ ὑπάρχοντος κόμματος. 147.3 (232.4) νόμοισι τοῖσδε χρεώμενοι. Εἰς ὅλον τὸ κείμενον γίνεται χρῆσις αὐτῆς τῆς γραφῆς ἀντὶ τῆς χρεώμενος

υποδεικνυομένης υπό τινων χφφ. καὶ δεκτῆς ὑπὸ τοῦ D. Τοῦ ῥήματος *χρέομαι* (Δωρ. *χράομαι*) ἡ μετοχὴ πρέπει νὰ εἶναι *χρεόμενος* ἢ συνηρημένως *χρώμενος*. Μὲ αὐτὸν τὸν κανόνα ὁ ἐκδότης γράφει ὀρθῶς *καλεομένων* (ὄχι *καλεωμένων*) ἐν Δ 57.1 καὶ *ἀναιρεομένους* ἐν Δ 128.2. Αἱ δευτέραι αὗται ὀρθότεραι καθ' ἡμᾶς γραφαὶ ἔρχονται εἰς ἀντίφασιν πρὸς τὰ *χρεώμενοι*, *διαχρεώμενοι*, *ἐπιχρεώμενοι*. Ὅρθως θὰ εἶχον οἱ τύποι *χρώμενοι*, *διαχρώμενοι*, *ὀρμώμενοι*, ὡς προερχόμενοι ἐκ συναιρέσεως. 157.1 (238.17) *τέσσαρα ἔτα* καὶ ἐν A 142.1 (129.1) *τεσσαράκοντα γενεάς*. Καὶ πάλιν ἐν 158.1 (239.2) *ἡμέραι τέσσερες* καὶ ἐν Δ 53.4 (382.1) *τεσσέρων ἡμερέων*. Εἰς ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ βιβλίου ὑπάρχει ἀτέρμων ἀριθμὸς διπλοτυπίας τοῦ ἀριθμοῦ. Πᾶς Νεοέλληνας κρίνων ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ χρήσεως τοῦ ἰδίου ἀριθμοῦ σήμερον θὰ κρίνῃ πιθανὸν ὅτι καὶ ὁ Ἡρόδοτος ἀσφαλῶς θὰ ἐχρησιμοποίησι ἀδιακρίτως καὶ τὰς δύο μορφάς, τοῦλάχιστον εἰς τὸν προφορικὸν λόγον του.

179.1 (251.4) *εἰ μὴ γε οἶά τε εἴη* (ἡ ναῦς). Ἡ περισπωμένη ἀποτελεῖ προφανῶς ἀβλέπημα.

Βιβλίον III 12.1 (259.6) *θῶυμα δὲ μέγα* 23.2 (268.1) *θῶυμα δὲ ποιευμένων*. Δ 129.1 (420.13) *θῶυμα μέγιστον*. B 149.1 (233.13) *θῶμα*. Δ 111.1 (411.16) ἐν *θώματι* ἦσαν. Δ 129.3 (420.19) ἐν *θώματι* ἔσκον. A 11.3 (9.1) *ἀπεθωύμαζε* B 35.1 (160.14) *πλεῖστα θωμάσια*. Ὁ ἐκδότης ἐξηγεῖ εἰς τὸν Πρόλογόν του τὴν ποικιλίαν τῆς ἐξαρτήσεως τῶν κωδικῶν διὰ τὴν γραπτὴν ποικιλίαν τῶν μορφῶν τῆς λέξεως, δὲν εὐρίσκω ὅμως ἐνδεδειγμένην τὴν ἀναρχίαν τοῦ τονισμοῦ ἐπαμφοτερίζοντος τῆς διφθόγγου *ου*, *θῶυμα* καὶ *θῶμα*, *ἀπεθωύμαζε* καὶ *θῶνυμι*. 22.1 (266.18) *ταῦτα δὲ εἶπας... εἰπόντων δέ*. Ὁ Ἡρόδοτος γενικῶς χρησιμοποιοῖ τὸν α' ὀρίστον τοῦ λέγω. Παράδοξος λοιπὸν μοῦ φαίνεται ἡ ἀποδοχὴ ἐδῶ ἀμέσως μετὰ τὸ εἶπας τοῦ τύπου *εἰπόντων* ἀντὶ τοῦ *εἰπάντων* τῆς ἐτέρας οἰκογενείας τῶν χφφ. ἦν εἶχεν ἀποδεχθῇ καὶ ὁ D.

54.1 (289.14) *ἀπηλάσθησαν*. Δὲν ἐννοῶ τὸν λόγον τῆς προτιμήσεως τῆς ἰδιορρυθμίας αὐτῆς μορφῆς, τῆς γραμματικῆς ἀνωμάλου, ἐναντὶ τῆς ὁμαλῆς τῶν pD Ald καὶ τοῦ D. ἀπηλάθησαν. 56.2 (290.9). *ταύτην πρώτην στρατιὴν ἐς τὴν Ἀσίην Λακεδαιμόνιοι ἐποίησαντο*. Θεωρητικῶς δὲν ἀποκλείεται νὰ μετεχειρίζετο ὁ Ἡρόδοτος τὸ *στρατιή* εἰς θέσιν τοῦ *στρατηγῆ*, ὅπερ προτείνει ὁ Wessiling καὶ εἶχεν ἀποδεχθῇ ὁ D. Ὅμως αἱ ἀνάλογοι ἐκφράσεις ἐν A 71.1 *Κροῖσος ἐποίητο στρατηγὴν ἐς Καππαδοκίαν* καὶ A 171.1 *Ἀρπαγὸς δὲ ἐποίητο στρατηγὴν ἐπὶ Κᾶρας* δεικνύουν τὴν ταυτότητα πρὸς τὸ ἐδῶ χωρίον. 58.2 (291.5) *νέες μιλτηλιφεές*. Ἡ γραφὴ τῶν χφφ. *μιλτηλεφεές*, *μιλτηλιφεές*, *μιλτηλοηφεές*. Ἐπειδὴ τὰ ἐκ ῥήματος ὡς β' συνθετικοῦ ἐπιθετα σχηματίζονται ἐκ τοῦ ἀσθενοῦς θέματος, νομίζω ὀρθότεραν τὴν γραφὴν τῶν κωδικῶν P^cpD ἦν υἱοθέτησε καὶ ὁ D. *μιλτηλιφεές*.

Βιβλίον IV 7.2 (356.3) Εἰς τὴν περίοδον «*σύμπασιν δὲ εἶναι ὄνομα Σκολότους*» τοῦ βασιλέως ἐπωνυμίην *Σκύθας δὲ Ἕλληνες ὠνόμασαν*: Ἡ παρούσα στίξις ἀδικεῖ τὸν ῥέοντα λόγον τοῦ Ἡροδότου. Μετὰ τὸ *Σκολότους* νὰ τεθῇ κόμμα ἀντὶ τῆς ἄνω στιγμῆς, μετὰ δὲ τὸ ἐπωνυμίην νὰ τεθῇ ἄνω στιγμὴ. 14.2 (361.5) *ἐς ἀμφισβάσιας τοῖσι λέγουσι* (ἤλθε). Δηλ. ἤλθεν εἰς ἀμφισβήτησιν τῶν λεγομένων. Ὁ ἐκδότης μὴ δεχόμενος τὸ *ἀμφισβασίας*, φερόμενον ὑπὸ πέντε κωδικῶν καὶ τοῦ Ὡριγενικοῦ κειμένου, ὅπερ ἐδέχθη καὶ ὁ D. δέχεται τὴν ἀνύπαρκτον λέξιν *ἀμφισβασίς* σχηματιζομένην κατὰ τὸ *αὔξισις*. 76.1 (390.9) *σελίνου σπέρματος καὶ ἀννήσου* (*ἀνήσου* MAld., καὶ D.) Δὲν γνωρίζω πῶς θὰ ἠδύνατο νὰ ὑπολογίσῃ τις τὴν γραφὴν τῆς λέξεως κατὰ τοὺς χρόνους καὶ τὰς ὀρθογραφικὰς συνηθείας τοῦ Ἡροδότου, ἀφοῦ κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινοὺς χρόνους καὶ τοὺς μεταγενεστέρους οἱ «κατὰ τὴν παιδείαν τῆς ἡμετέρας» Ἕλληνες» συγγραφεῖς φέρουν διὰ τῶν χφφ. τὰς ἀκολουθοῦσας μορφάς τῆς λέξεως: *ἄνηθον*, *ἄννηθον*, *ἄνητον*, *ἄνησον*, *ἄννησον*, *ἄννησον*, *ἄνισσον*, *ἄννισον*.

83.2 (399.5) Εἰς τὴν περίοδον « Ἄλλ' οὐ γὰρ ἐπειθε συμβουλευόν οἱ χρηστά, ὁ μὲν ἐπέπαυτο ὁ δ' ἐπειδὴ παρεσκεύαστο, ἐξήλαυνε » τὸ ὕφος τοῦ Ἡροδότου ζημιούται ἐξ ἀφορμῆς τῆς στίξεως. Μετὰ τὸ χρηστὰ νὰ τεθῇ ἄνω στιγμή ἀντὶ κομματος, μετὰ δὲ τὸ ἐπέπαυτο κόμμα ἀντὶ ἄνω στιγμῆς. 152.4 (431.20) *κολοσσὸς ἐρηρυσμένους* (πολλοὶ κώδικες ἀμφοτέρων τῶν κλάδων: *ἐρηρυσμένους*). Καίτοι ἡ γραφὴ τοῦ ἐκδότου ἀπαντᾷ εἰς τὰ χειρόγραφα Πατέρων καὶ εἶναι δεκτὴ εἰς τὸ Λεξικὸν LSJ καὶ ἔχει υἱοθετηθῇ ὑπὸ τοῦ πρώτου ἐκδότου τοῦ Teubner, ἔχω τὴν γνώμην ὅτι ἡ ὀρθὴ γραφὴ εἶναι τὸ *ἐρηρυσμένος*, διότι ὁ ἀττικὸς ἀναδιπλασιασμός τοῦ παρακειμένου γίνεται ἐπὶ τοῦ ἀσθενοῦς θέματος, ὡς τοῦ ἀλείφω, *ἀλήλιφα*, *ἀλήλιμμαι*. Ὁ παράλληλος κανονικὸς ἀναδιπλασιασμός τοῦ ἐρεῖδω γίνεται ἐπὶ τοῦ ἰσχυροῦ θέματος: *ἤρρισμαι*, ὁ ἀττικὸς ὁμοῦς θὰ ἐγένετο ἐπὶ τοῦ ἀσθενοῦς: *ἐρηρυσμένος*.

Ἐκ τῶν περιορισμένων τούτων παρατηρήσεων καταφαίνεται ἡ ἔκτασις τῶν δυσχερειῶν, ἃς ἀντεμετώπισεν ὁ ἐκδότης καθηγητὴς Rosén εἰς τὴν τραχεῖαν προσπάθειαν νὰ διαγνώσῃ τὴν πιθανωτέραν Ἡροδοτεῖον μορφήν τῶν λέξεων τοῦ κειμένου ἐκ τῆς ἀφειδοῦς ποικιλίας τῶν γραφῶν τῶν κωδίκων. Ἐκτὸς ὁμοῦς τῶν λέξεων ἀντεμετώπισε καὶ δύσκολα προβλήματα στίξεως, τονισμοῦ, πνευμάτων, ὀρθογραφίας καὶ πλείστων λεπτομερειῶν, περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλεῖ εἰς τὸν Πρόλογον λεπτομερῶς. Ὅλα αὐτὰ φρονῶ ὅτι τὰ ἀντεμετώπισε μὲ ἱκανοποιητικὴν ἐπιτυχίαν ὁ ἐντριβὴς μελετητὴς τῆς Ἰάδος ἐκδότης, ὁ ὁποῖος παρέχει πᾶσαν δυνατότητα εἰς τὸν ἀναγνώστην νὰ δώσῃ αὐτὸς ὁ ἴδιος διὰ τῶν παρεχομένων πλήρων στοιχείων τῶν ὑπομνημάτων του τὴν ἰδικήν του διατύπωσιν. Ἡ ὑπὸ τοῦ τρίτου νῦν ἐκδότου προσφορὰ τοῦ Ἡροδοτείου κειμένου ὑπὸ τοῦ παλαιγενοῦς Οἴκου Teubner ἀποτελεῖ πολῦτιμον δῶρημα πρὸς τοὺς μελετητὰς τῶν ριζῶν τοῦ ἀνθρωπιστικοῦ μας πολιτισμοῦ.

ΠΑΝ. Κ. ΓΕΩΡΓΟΥΝΤΖΟΣ

Poetarum elegiacorum Testimonia et Fragmenta, ediderunt Bruno Gentili et Carolus Prato, Pars I, Teubner, Leipzig 1988, σελ. XLV+247, τιμὴ 79, -DM.

Σκοπὸς τῶν ἐκδοτῶν προετέθη νὰ παρασχεθῇ εἰς τοὺς φιλολόγους καὶ τὸ κοινὸν ἓν ὄργανον μελέτης τῶν ἀρχαίων ἐλεγειακῶν ποιητῶν ὡς οἶόν τε πληρέστερον τοῦ προηγουμένως ἐκδομένου ὑπὸ τοῦ Οἴκου Teubner βιβλίου ὑπὸ E. Diehl, ἀνανεωθέντος μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ R. Beutler. Τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐφρόντισαν νὰ ἐξυπηρετήσουν οἱ ἐκδότες Br. Gentili καὶ Car. Prato φιλοτίμως καὶ ἐπιμελῶς. Πρὸς τοῦτο συνέλεξαν δι' ἑκάστον τῶν εἰς τὸν τόμον I περιλαμβανομένων ὀκτὼ παλαιότερων τοῦ V αἰῶνος ἐλεγειακῶν ποιητῶν (Καλλίνου, Τυρταίου, Μιμνέρμου, Σόλωνος, Ἀσίου, Φωκυλίδου, Δημοδόκου καὶ Ξενοφάνους) τὰς περὶ αὐτῶν μαρτυρίας τῶν ἀρχαίων ὡς πρὸς τὸν βίον, τὸν χρόνον δράσεως καὶ τὸ ἔργον. Περαιτέρω κατήρτισαν ὑπόμνημα πλούσιον τῶν ὁμοίων τόπων, περιέχον ἐκφράσεις τῆς ἀρχαίας ποιήσεως ὁμοίας λεκτικῶς ἢ νοηματικῶς πρὸς τὰς τῶν ἀποσπασμάτων, ὥστε νὰ καταφαίνεται ἡ συγγένεια ἢ ἡ ἐξάρτησις τῆς ἐμπνευσέως τῶν. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ σημειῶ ὅτι εἶναι ἐντυπωσιακῶς συχνὴ ἡ συγγένεια ἀνὰ πᾶν βῆμα τῆς ἐκφράσεως καὶ τῶν ὀκτὼ ποιητῶν πρὸς τὴν λέξιν ἢ τὴν εἰκόνα καὶ τὴν σκέψιν τοῦ Ὁμήρου. Ἐπίσης πλουσιώτατον κατηρτίσθη καὶ